

Kantoor Amsterdam
Anna Spenglerstraat 71
1054 NH Amsterdam
tel/fax: 020-6164684
Giro: 3767096
info@stopwapenhandel.org

Kantoor Groningen
Postbus 7007
9701 JA Groningen
tel: 050-3133247
fax: 050-3180024

Licentieproductie van wapens – gebrekkige controle

Campagne tegen Wapenhandel – maart 2009

Mark Akkerman

Voor de export van in Nederland geproduceerde wapens of wapenonderdelen is een wapenexportvergunning nodig, die pas wordt afgegeven na toetsing van de export aan de EU Common Position on Arms Exports. Daarin staan criteria geformuleerd die moeten voorkomen dat de wapens in verkeerde handen komen of op een niet-acceptabele manier worden ingezet. Wanneer sprake is van licentieproductie van Nederlandse wapens of wapenonderdelen in het buitenland, bestaat het risico dat de in licentie geproduceerde goederen een rol gaan spelen die in strijd is met dit EU wapenexportbeleid. Een bekend voorbeeld is het geval van de clustergranaten voor Turkije, dat speelde in de jaren '90 van de vorige eeuw. Turkije kocht ruim honderdduizend granaten van het type M483A1, geproduceerd bij een Duitse vestiging van de Zaanse munitiefabrikant Eurometaal. Onderdeel van de order was de overdracht van een complete productielijn, waarmee het Turkse bedrijf MKEK de granaten goeddeels zelf kon bouwen.¹ De order was zeer omstrepen, zowel in Duitsland als in Nederland, vanwege het risico dat Turkije de geproduceerde clustergranaten zou inzetten tegen de Koerdische bevolking. De Tweede Kamer riep de regering op de levering op te schorten. Zonder succes.² De order werd toch doorgezet, mede na mondelinge toezeggingen van de Turkse regering dat de granaten uitsluitend voor de uitoefening van NAVO-taken gebruikt zouden worden. Uiteindelijk bleek dat ze wel degelijk in de strijd tegen de Koerden werden ingezet.³

Licentieproductie

Bij licentieproductie van wapens gaat het om de productie in het buitenland van een wapen(onderdeel) van Nederlandse makelij, onder een door het Nederlandse bedrijf afgegeven licentie. Aan de onderneming in het buitenland die de licentieproductie gaat uitvoeren worden dan zaken geleverd als ontwerp en technische kennis, en in veel gevallen ook productiemiddelen en/of onderdelen van het betreffende product.

¹ Niek van Essen, De Nederlandse munitie-industrie, in: Platform tegen Wapenhandel, Nederlandse wapenhandel in de jaren '90, Papieren Tijger, Breda, 1998

² Campagne tegen Wapenhandel, Leveranties aan Turkije: lakmoesproef voor Nederlands wapenexportbeleid, in: INZET-magazine, opinieblad over internationale samenwerking, nr. 43, juli 1999

³ Argos, Eurometaal-granaten door Turkije gebruikt in de oorlog tegen de Koerden, persbericht, 26 februari 1999

Het komt nogal eens voor dat licentieproductie als voorwaarde wordt gesteld bij het afsluiten van een order. De klant wil dat een deel van de productie in eigen land plaatsvindt om de (opbouw van een) eigen defensie-industrie te ondersteunen en/of werkgelegenheid te creëren. De diverse samenwerkingsverbanden met het Indiase bedrijf BEL, die hieronder nog aan de orde komen, zijn een voorbeeld hiervan.⁴

Ook in Nederland vindt overigens licentiebouw van militaire goederen plaats, maar dat komt hier verder niet aan de orde.

Regelgeving

In grote lijnen kan er op twee manieren controle plaatsvinden op licentieproductie van wapens in het buitenland: controle op de licentieovereenkomsten zelf of controle op de overdracht van onderdelen, technologie en kennis binnen het kader van zulke overeenkomsten.⁵

In Nederland is voor de tweede optie gekozen; er bestaat geen specifieke regeling voor toezicht op licentieovereenkomsten voor wapenproductie. Voor het aangaan van zo'n overeenkomst met een buitenlandse partij heeft een Nederlands bedrijf dan ook geen vergunning nodig.

De daadwerkelijke uitvoer van wapens, wapenonderdelen en (soms ook) productieapparatuur ten behoeve van licentieproductie behoeft wel een wapenexportvergunning, indien de betreffende goederen voorkomen op de lijst Strategische Goederen.⁶ Ook voor technologieoverdracht is een dergelijke vergunning nodig.

Een deel van de productietechnologie valt echter buiten de lijst strategische goederen, of onder de categorie dual-use goederen, waarvoor een minder strenge exporttoets geldt.

Regels in andere landen

In een aantal andere landen vindt wel specifieke controle plaats op akkoorden voor productie onder licentie. In bijvoorbeeld Duitsland, Finland en het Verenigd Koninkrijk zijn wetten van kracht voor specifieke controle en reglementering op akkoorden voor licentieproductie.⁷

De Verenigde Staten heeft het meest omvattende systeem. Licentieproductie wordt door de Amerikaanse overheid op gelijke wijze behandeld als daadwerkelijke wapenexport en valt binnen de US International Traffic in Arms Regulation (ITAR). Er is voorafgaande toestemming van het State Department nodig, en wanneer het om grotere bedragen gaat ook van het Congress.⁸ De contracten moeten in het algemeen bepalingen bevatten over de hoeveelheid wapens die geproduceerd mogen worden. Ook is overdracht naar derde landen zonder voorafgaande toestemming van de Amerikaanse regering verboden.⁹ Er zijn

⁴ Platform tegen Wapenhandel, Nederlandse wapenhandel in de jaren '90, Papieren Tijger, Breda, 1998, p. 80

⁵ Ian Davis, Licensed Production Overseas: Time for a new control initiative?, BASIC, 23 January 2003

⁶ Zie:

http://www.ez.nl/Onderwerpen/Internationaal_ondernemen/Exportcontrole_strategische_goederen/Handboek_strategische_goederen

⁷ Amnesty International Vlaanderen, Wapenhandel: wetgeving en feiten in België, www.aivl.be/index.cfm?PageID=915, bekeken november 2008

⁸ Een aantal jaar geleden ging het hierbij om bedragen boven de 50 miljoen dollar; Michael Crowley, Attempts at controlling Licensed Production Overseas, BASIC, 6 December 2001

⁹ Amnesty International, Undermining global security: the European Union's arms exports, May 2004

overigens wel twijfels over de mate waarin de Amerikaanse overheid daadwerkelijk optreedt wanneer deze regels worden geschonden.¹⁰

Internationale organisaties

Het Europees Parlement deed in 2001 een beroep op de regeringen van de lidstaten om “hun expliciete toestemming voor te schrijven voor de overdracht van militaire uitrusting die in het buitenland geproduceerd is op grond van een licentieovereenkomst, teneinde het risico te verminderen dat uitrusting wordt overgedragen aan dubieuze en uitgesloten eindgebruikers.”¹¹

Een minder vergaande zinsnede is opgenomen in artikel 1 van de Common Position uit 2008: “aanvragen inzake uitvoervergunningen omvatten [...] aanvragen inzake vergunningen voor feitelijke uitvoer, ook wanneer deze is bestemd voor de productie onder licentie van militaire goederen in derde landen.” En in artikel 5: “Bij de beoordeling van aanvragen inzake vergunningen voor de uitvoer van militaire goederen of technologie bestemd voor productie in derde landen, houden de lidstaten in het bijzonder rekening met het potentiële gebruik van het eindproduct in het producerende land en met het risico dat het eindproduct kan worden afgeleid of uitgevoerd naar een ongewenste eindgebruiker.”¹²

Voor licentieproductie van kleine wapens heeft de OVSE een richtlijn opgenomen in haar 'Document on Small Arms and Light Weapons' uit 2000: “Participating States will make every effort within their competence to ensure that licensing agreements for small arms production concluded with manufacturers located outside their territory will contain, where appropriate, a clause applying the above criteria to any exports of small arms manufactured under licence in that agreement.”¹³

Haken en ogen

Als voor goederen ten bate van licentieproductie een Nederlandse uitvoervergunning wordt aangevraagd, kan nog enige controle op het eindgebruik plaatsvinden door het eisen van een eindgebruikersverklaring voorafgaand aan het afgeven van de vergunning. De overheid gaat echter in de praktijk vrij soepel om met eindgebruikersverklaringen. Vaak wordt de verantwoordelijkheid voor wat er verder met een product gebeurt overgelaten aan het land waar de uitvoer in eerste instantie naar toe gaat.

Voor licentieproductie in een EU-, NAVO- of ander partnerland, waarvan het wapenexportcontrolesysteem door de Nederlandse overheid gekwalificeerd wordt als “adequaat en vergelijkbaar met de Nederlandse exportcontrole”, wordt blind vertrouwd op het wapenexportbeleid van dat land, en op een goede uitvoering daarvan en wordt in

¹⁰ Michael Crowley, Attempts at controlling Licensed Production Overseas, BASIC, 6 December 2001

¹¹ Resolutie van het Europees Parlement over het Tweede jaarverslag van de Raad uit hoofde van Uitvoeringsbepaling nr. 8 van de Gedragscode van de Europese Unie betreffende wapenuitvoer (13177/1/2000 - C5-0111/2001 - 2001/2050(COS)), 19 september 2001

¹² Raad van de Europese Unie, Gemeenschappelijk standpunt van de Raad tot vaststelling van gemeenschappelijke voorschriften voor de controle op de uitvoer van militaire en technologie, 15972/1/08 REV 1, 8 december 2008

¹³ OSCE, OSCE Document on Small Arms and Light Weapons, FSC.DOC/1/00, 24 November 2000; de bedoelde criteria houden ondermeer in dat wapens niet uitgevoerd mogen worden wanneer er een duidelijk risico is dat ze gebruikt gaan worden voor mensenrechtenschendingen, aantasten van de veiligheid van andere staten, repressie, het veroorzaken of verergeren van regionale instabiliteit, terrorisme, georganiseerde misdaad enzovoort.

de praktijk de controle op de export naar derde landen overgelaten aan die bondgenoot.¹⁴ In de praktijk bestaan echter grote verschillen in de uitvoering van het wapenexportbeleid, zowel binnen de EU als bij andere partnerlanden.

In andere gevallen wordt in het Nederlandse wapenexportbeleid over het algemeen de eis gesteld dat de eerste afnemer een verklaring kan overleggen omtrent eindgebruik van de goederen. In de praktijk wordt echter per geval beslist of hier daadwerkelijk aan vastgehouden wordt. Overwegingen van praktische of logistieke aard dreigen daarbij nogal eens de boventoon te voeren. Zo blijkt bijvoorbeeld dat de overheid in een vergelijkbare situatie, bij het overleggen van een Delivery Verification Certificate (DVC) - een garantiebewijs van ontvangst van de afnemer waarvoor de wapenexportvergunning is afgegeven - die eis dikwijls laat vallen als het ontvangende land niet mee wil werken aan de afgifte van een DVC.¹⁵

Wanneer geen uitvoervergunning nodig is voor de goederen waarmee de wapens in licentie geproduceerd worden, dan wel voor onderdelen van het betreffende eindproduct, dan is van controle op het eindgebruik van deze wapens al helemaal geen sprake. Als de betreffende leveringen niet in de context van de licentieovereenkomst, en hun daarbij behorende doel, worden beoordeeld, valt moeilijk vast te stellen of het om een controversiële levering gaat, met eventueel ongewenste gevolgen.¹⁶

Daarnaast kunnen technologie, productiemiddelen en kennis, wanneer zij eenmaal zijn overgedragen, makkelijk buiten controle van het leverende land gesteld worden. Wat voor ongewenste gevolgen dat kan hebben, wordt geïllustreerd door de licentieproductie van 'assault rifles' van de Duitse firma Heckler & Koch (H&K) in Pakistan en Iran.¹⁷ Daarvoor werden in de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw contracten afgesloten met voorwaarden ten aanzien van het eindgebruik van de wapens. Politieke omwentelingen in beide landen brachten echter nieuwe regeringen aan de macht, die zich niet gebonden achtten aan deze afspraken. Zo leverde Pakistan in 2001 in licentie geproduceerde geweren aan Sri Lanka en zou ook Iran zonder toestemming aan diverse landen doorgeleverd hebben.

Dit raakt aan een ander risico waarbij licentieproductie een rol speelt: de opbouw van de defensie-industrie in derde landen versterkt de (ongewenste) proliferatie van wapens, dikwijls nog decennia nadien.¹⁸

Voorbeelden van licentieproductie

Hoewel een compleet overzicht niet valt te geven zolang een systematische registratie ontbreekt, zijn er verschillende gevallen van bekend waarbij in het buitenland op basis van Nederlandse technologie militair materieel wordt gebouwd.¹⁹

¹⁴ Ministerie van Buitenlandse Zaken, Beantwoording vragen van leden Van Bommel en Van Velzen over wapenleveranties door India aan Birma, 2528, 29 augustus 2007; bij de verwerking van Nederlandse componenten door een systeembouwer in het buitenland wordt in dergelijke gevallen genoeg genomen met de overlegging van een internationaal import certificaat (ICC), afgegeven in het land waar de uitvoer naar plaats vindt, dat als waarborg moet dienen dat de systemen waarin de Nederlandse componenten verwerkt worden onder de exportcontrole van het land van de systeembouwer vallen.

¹⁵ Email van Economische Zaken aan de Campagne tegen Wapenhandel, 10 februari 2009

¹⁶ Ian Davis, Licensed Production Overseas: Time for a new control initiative?, BASIC, 23 January 2003

¹⁷ Holger Anders, Export controls on production capacities for military equipment: strengthening the EU approach, GRIP, 19 July 2005

¹⁸ Jacqueline Macalasher, EU NGO submission to COARM on harmonisation among EU Member States on end-use and post-export controls, Saferworld, May 2008

Drie in Nederland gevestigde bedrijven die regelmatig met licentieproductie in het buitenland werken zijn Damen, Thales en Photonis.

Damen

Damen Shipyards heeft een speciaal licentieprogramma ontwikkeld: Damen Technical Cooperation (DTC). Daarbij worden complete scheepsbouw-kits (ontwerp, materialen, technische ondersteuning) geleverd voor de wereldwijde productie, onder licentie, van schepen volgens Damen design.²⁰ Deze werkwijze werd geïntroduceerd in 1976. Sinds die tijd zouden meer dan 725 schepen op lokale werven gebouwd zijn in meer dan 60 landen. Het is niet bekend welk deel hiervan bedoeld is voor (para)militair of politieel gebruik.

Recente voorbeelden van schepen die via dit programma in licentie gebouwd werden:

-Sleepboten van het type Stan Tug 2068 voor de Colombiaanse marine²¹;

-In Vietnam bouwt de scheepswerf Song Thu vier Salvage Tugs 4612 voor de Vietnamese Marine Police (2007-2009)²²;

-In Engeland en Schotland werden vier Enforcers (amfibische transportschepen) volgens ontwerp van Damen gebouwd voor de Britse Royal Navy²³;

-Op een Roemeense zusterwerf van Damen werden drie patrouilleschepen gebouwd voor de Zweedse kustwacht²⁴;

-In Thailand werd een multi-purpose schip (de H.T.M.S. Pharuehatsabodi) gebouwd voor de Thaise marine, via een joint-venture van Unithai Shipyard and Engineering en Schelde Naval Shipbuilding, een onderdeel van Damen (2008)²⁵;

-In Albanië worden drie Stan Patrol 4207's gebouwd voor de Albanese kustwacht, nadat in augustus 2008 een eerste, in Nederland gebouwd schip was geleverd.²⁶

Met een aantal buitenlandse werven heeft Damen langlopende relaties, bijvoorbeeld met de Amerikaanse scheepsbouwer Bollinger. In september 2008 kreeg Bollinger een opdracht van de Amerikaanse kustwacht ter waarde van 88 miljoen dollar voor de bouw van de eerste van maximaal 34 nieuwe patrouilleschepen. Het design van deze "Fast Response Cutters "Sentinel" Class" is gebaseerd op een ontwerp van Damen Shipyards, de Damen 4708, die eerder in drievoud aan de Zuid-Afrikaanse kustwacht werd geleverd.²⁷ "We have had an excellent relationship with Damen for the last ten years", aldus Bollinger.²⁸ Een

¹⁹ Er is ook in andere Europese (en Noord-Amerikaanse) landen weinig publiekelijk bekend over aantallen en bedragen die met licentieproductie gemoeid zijn; Ian Davis, Licensed Production Overseas: Time for a new control initiative?, BASIC, 23 January 2003

²⁰ http://www.damen.nl/Services/Damen_Technical_Cooperation.aspx?mId=8580&rId=30

²¹ Tweede Kamer, Wapenexportbeleid – lijst van vragen en antwoorden, 22054 – nr. 143, vastgesteld 1 december 2008

²² <http://damen-danang.com/recentlydelivered.htm>; http://www.marcon.com/library/market_reports/2005/TG/TG10-05.pdf;

http://www.damen.nl/News/Damen_Salvage_Tug_4612_successfully_launched_at_Song_Thu_Shipyard_in_Danan_g_Vietnam.aspx?mId=8565&rId=526

²³ Bert van Elk, 'De Schelde en Defensie zijn goede partners', NIDV-Magazine, nr. 2, 2008

²⁴ Idem

²⁵ RESON, Successful cooperation between RESON and Schelde Naval Shipbuilding on new Royal Thai Navy vessel, press release, 17 October 2008

²⁶ http://www.damen.nl/News/Letter_of_Intent_Albanian_Ministry_of_Defence.aspx?mId=8565&rId=380&sId=3; http://scheepvaartnieuws.punt.nl/index.php?r=1&id=408450&tbl_archief=1

²⁷ Christopher P. Cavas, Coast Guard chooses new patrol boat, DefenseNews, 30 September 2008

²⁸ Bollinger Shipyards, Bollinger receives award of Fast Response Cutter "Sentinel" Class from U.S. Coast Guard, press release, 26 September 2008

concurrerend bedrijf ging nog in beroep tegen de gunning van de order aan Bollinger, maar verloor deze zaak uiteindelijk.²⁹

In de overzichten van afgegeven wapenexportvergunningen is van de licentieproductie zoals hierboven beschreven niets terug te vinden. Dit heeft er mee te maken dat voor veel door Damen gebouwde patrouilleboten geen uitvoervergunning nodig is, vanwege het ontbreken van militaire specificaties - zoals bewapening - laat staan dat voor de uitvoer van 'bouwpakketten' zo'n vergunning nodig is.³⁰ Omdat deze boten wel militair of politieel ingezet worden, is sprake van een meer algemene lacune in de wapenexportwetgeving. Het is namelijk zeer de vraag of voor landen als Thailand en Colombia, die kampen met gewapende interne conflicten, een wapenexportvergunning afgegeven zou worden. Bovendien kunnen de betreffende vaartuigen met het grootste gemak ter plekke alsnog van bewapening of andere militaire kenmerken worden voorzien. Het spreekt voor zich dat het uiteindelijke gebruik, alsmede de doorverkoop aan derden, van dergelijke in licentie gebouwde schepen, volledig buiten de controle van de Nederlandse overheid valt.

Damen probeert het succesvolle concept van licentieproductie op basis van bouwpakketten ook toe te passen bij hun grotere marineschepen. Volgens nog onbevestigde berichten zou de Indonesische werf PT Pal patrouilleschepen op basis van het Sigma-concept van Damens werf De Schelde bouwen.³¹

Thales Nederland

Thales Nederland werkt bij licentieproductie in het buitenland veelal met langlopende contracten. Zo produceert het Indiase bedrijf Bharat Electronics Ltd. (BEL) al sinds 1985 de Flycatcher en enige andere radars onder licentie van het toenmalige Hollandse Signaalapparaten (HSA).³² In de licentieovereenkomsten die daarvoor destijds zijn gesloten, is de voorwaarde opgenomen dat de productie alleen plaatsvindt voor de Indiase overheid, tenzij Thales Nederland voorafgaand schriftelijke goedkeuring geeft voor levering aan specifieke derden. Thales heeft zich op zijn beurt weer verplicht deze goedkeuring alleen te verstrekken wanneer via de procedure van een uitvoervergunningaanvraag duidelijk is geworden dat de Nederlandse overheid geen bezwaar heeft.³³

De meest recente order in het kader van licentieovereenkomsten tussen Thales Nederland en BEL betreft de onderdelen voor 11 LW-08 radars, die door BEL in licentie geproduceerd worden voor schepen van de Indiase marine.³⁴

Inmiddels biedt BEL een hoogstwaarschijnlijk op de in licentie gebouwde Flycatcher gebaseerde variant All-Weather Low-Level Air Defence Weapon Control System (AWLLADWCS of PIW 529) aan op de defensiemarkt.³⁵ Het ligt voor de hand dat de

²⁹ Amy McCullough, U.S. GOA upholds Bollinger patrol boat contract, DefenseNews, 13 January 2009

³⁰ Tweede Kamer, Wapenexportbeleid – lijst van vragen en antwoorden, 22054 – nr. 143, vastgesteld 1 december 2008

³¹ Mrityonjoy Mazumdar, Indonesian Navy expands its fleet of patrol craft, Jane's Defence Weekly, 14 January 2009

³² http://www.indiawijzer.nl/business_and_india/indian_companies/engineering_company/bangalore/bangalore_bel.htm

³³ Tweede Kamer, Wapenexportbeleid – verslag van een schriftelijk overleg, 22054 – nr. 86, 2 maart 2005

³⁴ Thales, Bharat Electronics Ltd. awards LW08 contract to Thales, Press release, 2 July 2008; Richard Scott, LW-08 radar scans new horizons in India, Jane's International Defence Review, Volume 41, August 2008

³⁵ <http://www.bel-india.com/belwebsite/index.aspx?q=§ionid=59>; <http://www.janes.com/articles/Janes-C4I-Systems/Flycatcher-Mk-2-Hybrid-Weapons-Control-Centre-Netherlands.html>

afspraken uit de oorspronkelijke licentieovereenkomsten over levering aan derde landen ook van toepassing zou moeten zijn op dit afgeleide product, omdat het waarschijnlijk stevig leunt op het van Thales Nederland afkomstige ontwerp en mogelijk ook componenten van dit bedrijf bevat. Zekerheid hierover valt echter niet te geven, wat meer in het algemeen de vraag oproept in hoeverre de Nederlandse overheid nog controle uitoefent wanneer een buitenlands bedrijf met de in licentiebouw opgedane kennis aan de haal gaat om eigen producten in de markt te zetten.

Een ander voorbeeld van de potentieel lang doorwerkende consequenties van licentieproductie biedt de levering van radarsystemen voor luchtafweerefregatten aan Taiwan.

In de tweede helft van de jaren '80 van de vorige eeuw werden DA08 radar- en STIR vuurleidingsystemen van Thales Nederland (toen HSA), die in de Verenigde Staten bij zusterbedrijf Magnavox onder licentie werden geproduceerd, aan Taiwan geleverd.³⁶ Contracten daarover, waaronder ook de levering van onderdelen, via de Verenigde Staten waren al afgesloten toen Nederland in 1984 China beloofde niet langer militair materieel aan Taiwan te verkopen, als onderdeel van het 'één China beleid'.³⁷ De wapenexportvergunning voor deze levering werd echter pas in november 1985 afgegeven, wat tot Kamervragen leidde. Volgens de regering was geen sprake van schending van de belofte aan China, wat door China bevestigd zou zijn.³⁸

Een nieuwe vergunning voor dergelijke onderdelen met bestemming Taiwan leidde in 2006 wederom tot Kamervragen. Daarop antwoordde de regering dat ook vervolgleveringen van reservedelen voor de radarsystemen in het kader van dit oude contract buiten de met China gemaakte afspraken vallen.³⁹

Een derde voorbeeld van licentieproductie en -verkoop is die door ASELNAN van door HSA ontwikkelde radio's voor militair gebruik.⁴⁰ Sinds 1983 heeft dit aan de Turkse krijgsmacht gelieerde bedrijf radio's uit de 4600-, 5600- en 9600-series verkocht aan ondermeer Algerije, Azerbeidzjan, Iran, Pakistan en Tunesië.⁴¹

Photonis

Photonis is een belangrijke producent van nachtzichtapparatuur en onderdelen daarvoor. Het bedrijf is een internationale holding, waartoe Photonis Nederland (voorheen Delft Electronic Products (DEP), oud-dochter van Delft Instruments) behoort. Die Nederlandse tak heeft al decennialang samenwerkingsverbanden met bedrijven in ondermeer China, India en Israël. In deze landen zijn productielijnen opgezet met Nederlandse technologie.

³⁶ Ko Colijn en Paul Rusman, 'Urk' is de codenaam voor Taiwan, Vrij Nederland, 23 juni 1990

³⁷ Op 1 februari 1984 ondertekenden vertegenwoordigers van Nederland en China een gemeenschappelijk communiqué, waarin ondermeer was opgenomen: "The Representative of the Netherlands Government informed the Representative of the Chinese Government of the Netherlands Government's decision not to grant a permit for further export of arms to Taiwan."

³⁸ Theo Westerwoudt, Marine Taiwan heeft Nederlandse radar, NRC Handelsblad, 15 december 1989; NRC Handelsblad, Minister: embargo Taiwan is niet ontdoken, 13 maart 1990

³⁹ Tweede Kamer, Wapenexportbeleid – verslag van een schriftelijk overleg, 22054 – nr. 98, 7 maart 2006

⁴⁰ <http://www.janes.com/articles/Janes-Military-Communications/AM-4700-linear-RF-booster-amplifier-United-States.html>

⁴¹ EVD, Sectorpublicatie Turkije: Defensiematerieel, 9 november 2007; Damian Kemp, Standard Issues, market report tactical radios, Jane's Defence Weekly, 4 August 1999

In de jaren '70 of '80 van de vorige eeuw verkocht voorloper Oldelft een complete fabriek voor de productie van eerste generatie beeldversterkers aan China. De joint venture North Night Vision Technology is een dochter van Norinco, een van de grootste Chinese wapenfabrikanten.

In 2001 tekende China nog een contract met DEP voor de levering van een nieuwe productielijn.⁴² In antwoord op Kamervragen schreef de regering hierover in 2007: "Bekend was dat de lokaal te produceren goederen bestemd zouden zijn voor de Chinese strijdkrachten. [...] Voor leveranties aan gebruikers buiten China is toestemming van Nederland benodigd. De regering beschikt niet over aanwijzingen dat China deze bepalingen schendt."⁴³

Waar Nederland over het algemeen een zeer terughoudend wapenexportbeleid richting China voert, geldt dit nauwelijks voor onderdelen voor nachtzichtapparatuur. Eerste generatie beeldversterkerbuizen zijn inmiddels vergunningvrij en de omvang van die uitvoer is daarom niet bekend. Tweede generatie beeldversterkerbuizen vallen wel onder de vergunningplicht en worden jaarlijks in grote getale naar het land verscheept, waarbij meestal een civiele eindbestemming (met name 'surveillance- en beveiligingsdoelinden') wordt opgegeven. Controle op eindgebruik vindt echter niet plaats.

Het Verenigd Koninkrijk daarentegen weigerde in 2004 het bedrijf Pyser SGI een uitvoervergunning voor nachtzichtapparatuur, vanwege vrees voor gebruik hiervan voor "interne repressie". Een boos conservatief parlamentslid wees vervolgens in een debat met minister van Handel Nigel Griffiths op het Nederlandse beleid: "Delft Electronic Products has had no problem at all in getting export licences from the Dutch Government to export that item to China. Indeed, the Dutch company has gone even further than making simple, direct exports to China: it has entered into the joint licensed production of the image intensifier with a Chinese company—North Night Vision Technology Co. Ltd. in Beijing. That company is now manufacturing under licence from the Dutch the image intensifiers for which the British Government are refusing to grant an export licence to Pyser-SGI."⁴⁴ Griffiths bleef echter bij zijn standpunt en was bovendien van mening dat de apparatuur viel onder het EU-wapenembargo tegen China. Nederland huldigt hierover duidelijk een ander standpunt: waar in navolging van het Verenigd Koninkrijk een vergunning voor dezelfde eindgebruiker (de politie van Shanghai) in eerste instantie geweigerd werd, kwam de regering hierop een jaar later terug en werd alsnog een uitvoervergunning afgegeven.⁴⁵ Door het dual-use karakter van bepaalde soorten nachtzichtapparatuur meent Nederland de export ervan tot op grote hoogte toe te kunnen staan, ondanks het EU-wapenembargo.

Met het hierboven ook al genoemde Bharat Electronics Ltd. (BEL) zette Delft Electronic Products in 1993 in India een joint venture (BE-Delft Electronics Ltd.) voor de productie van beeldversterkers voor klein kaliber vuurwapens op.⁴⁶ In 2002 verkocht Delft Instruments haar aandeel in dit samenwerkingsverband aan BEL waardoor het volledig in

⁴² Delft Instruments, Jaarverslag 2001

⁴³ Tweede Kamer, Wapenexportbeleid – lijst van vragen en antwoorden, 22054 – nr. 133, 12 december 2007

⁴⁴ House of Commons, Debates – Pyser-SGI Ltd. (export licence), 3 February 2005

⁴⁵ Tweede Kamer, Wapenexportbeleid – lijst van vragen en antwoorden, 22054 – nr. 117, 11 april 2007

⁴⁶ Platform tegen Wapenhandel, Nederlandse wapenhandel in de jaren '90, Papieren Tijger, Breda, 1998, p. 38; Frank Slijper, Hoe Nederland India en Pakistan bewapent, India Nu, 112, maart-april 1998

handen van de laatste kwam. De naam werd toen veranderd in BEL Optronicon Devices Ltd.⁴⁷ Of en zo ja welke controle Nederland heeft over de verkoop aan derde landen is niet bekend.

In Israël tenslotte was Delft Instruments, het voormalige moederbedrijf van DEP, eind jaren zestig van de vorige eeuw al betrokken bij het opzetten van het bedrijf ELOP, dat in 1999 door het eveneens Israëlische Elbit werd overgenomen.⁴⁸ Daarmee werd de basis gelegd voor een langdurige relatie tussen DEP en de Israëlische industrie op het gebied van nachtzichtapparatuur. Nog altijd vinden beeldversterkerbuizen van Nederlandse makelij via Israël hun weg naar de krijgsmachten van landen als Brazilië, India, Macedonië, Peru, Singapore, Turkije en Zuid-Korea.⁴⁹

⁴⁷ http://www.indiawijzer.nl/business_and_india/indian_companies/engineering_company/bangalore/bangalore_bel.htm; Raad van Bestuur Delft Instruments, Delft Instruments verkoopt 40% belang in BE-Delft Electronics Ltd. (India), persbericht, 15 augustus 2002

⁴⁸ Martin Broek en Frank Slijper, Explosieve materie – Nederlandse wapenhandel blootgelegd, Papieren Tijger, Breda, 2003, p. 113

⁴⁹ Mark Akkerman, Wapenhandel en militaire samenwerking met Israël, Campagne tegen Wapenhandel, oktober 2007; Frank Slijper en Martin Broek, Analyse Nederlandse wapenexportvergunningen 2005, Campagne tegen Wapenhandel, december 2006; Mark Akkerman en Frank Slijper, Analyse Nederlandse wapenexportvergunningen 2006, Campagne tegen Wapenhandel, december 2007; Mark Akkerman en Frank Slijper, Analyse Nederlandse wapenexportvergunningen 2007, Campagne tegen Wapenhandel, december 2008

Conclusie en aanbevelingen

De productie van wapens in het buitenland onder licentie van een Nederlands bedrijf, brengt een aantal specifieke problemen en risico's met zich mee. Deze kunnen deels worden ondervangen door de invoering van een vergunningen- en controlestelsel voor licentieovereenkomsten. Een aantal concrete aanbevelingen in dit kader zijn:

- Licentieovereenkomsten moeten apart geregistreerd en beoordeeld worden via een eigen vergunningensysteem;
- In een dergelijke vergunning moet de duur van de overeenkomst en de maximale hoeveelheid te leveren en in licentie te produceren goederen opgenomen zijn;
- In een dergelijke vergunning moeten strikte voorwaarden en garanties voor wat betreft de eindgebruiker(s) van de in licentie te produceren goederen opgenomen zijn, alsmede afspraken over mogelijkheden om het daadwerkelijke eindgebruik of de overdracht aan derden te controleren (monitoring);
- NAVO- en EU-landen en andere zogenaamde 'partnerlanden' mogen niet van de hierboven genoemde aan een vergunning gekoppelde verplichtingen uitgezonderd worden;
- Een vergunning voor licentieproductie moet geweigerd worden wanneer:
 - geen eindgebruikersverklaring voor de producten afgegeven wordt;
 - er geen rechtstreekse wapenexport naar het betreffende land toegestaan wordt;
 - het een land betreft dat internationale wapenembargo's schendt;
 - het een land betreft dat (stelselmatig) levert aan landen waaraan op basis van de EU Common Position on Arms Exports niet geleverd zou worden;
 - eerder voorwaarden verbonden aan vergunningen voor licentieovereenkomsten door het betreffende land zijn geschonden;
- Langlopende licentieovereenkomsten moeten periodiek getoetst worden, en ook wanneer (politieke) veranderingen in het betreffende land daartoe aanleiding geven. Zonodig moeten de overeenkomsten stopgezet worden;
- Bij (dreigende) overtreding van de in de vergunning opgenomen voorwaarden ten aanzien van eindgebruik moet onmiddellijk opgetreden worden, zonodig moet de vergunning opgeschort of stopgezet worden;
- In het kader van transparantie moet een periodiek overzicht van afgegeven vergunningen voor licentieovereenkomsten gepubliceerd worden;
- Aanvragen voor vergunningen voor licentieovereenkomsten moeten gemeld worden aan het parlement, zodat hierover desgewenst voorafgaand aan een beslissing op de aanvraag gedebatteerd kan worden;
- Voor de uitvoer van alle goederen (en technologische kennis) die voor militaire productie onder licentie gebruikt gaan worden, moet een uitvoervergunning nodig zijn, ook wanneer de goederen zelf niet voorkomen op de lijst van militaire goederen.